

**Mediálne zobrazovanie rómskej menšiny
a opatrení zameraných na ich začlenenie na
Slovensku**

Mediálna analýza

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

Romano kher – Rómsky dom

Spracovali:

Agnes Horváthová

Lucia Kováčová

Edita Rigová

Jozef Miškolci

Publikácia vznikla v rámci projektu Messaging Matters II – Účinné informovanie o témach sociálnej inklúzie podporeného nadáciou Open Society Institute v spolupráci s Think Tank Fund nadácie Open Society Foundations.

Úvod

Médiá zohrávajú dôležitú úlohu vo vytváraní a udržiavaní obrazu etnických menšín a formovaní ich vzťahu s majoritným obyvateľstvom. Mediálne zobrazovanie etnických menšín a tém, ktoré sa ich týkajú, môže viesť k prehĺbeniu ich sociálneho vylúčenia alebo naopak k nastaveniu takého mediálneho diskurzu, ktorý bude prispievať (spolu s inými faktormi) k pozitívnej sociálnej zmene.

Vzťah medzi rómskou menšinou a majoritným obyvateľstvom na Slovensku je dlhodobo zložitý. Je sprevádzaný etnickými stereotypmi a kladením viny na samotnú menšinu za životné podmienky, v ktorých jej veľká časť žije. Médiá v tejto situácii zohrávajú dôležitú úlohu. Okrem vplyvu na samotného nazeranie majoritnej časti populácie na rómsku menšinu, majú médiá vplyv aj na diskusiu o jednotlivých politických opatreniach, a to dvomi spôsobmi. Po prvé, pokiaľ je etnická skupina zobrazovaná v negatívnom svetle, je pravdepodobné, že opatrenia, ktoré budú prijaté a o ktorých sa bude diskutovať, či už v širšej verejnosti alebo v politickej (rozhodovacej) aréne, budú mať skôr trestajúci než motivujúci charakter (napríklad povinnosť odpracovať si dávky namiesto podpory dokončenia si strednej školy). Po druhé, ak sa o niektorých politikách píše viac ako o iných bez ohľadu na ich skutočnú účinnosť, do politického diskurzu môžu preniknúť (a nakoniec byť aj schválené) aj politiky, ktorých dopad na začlenenie je zásadne nižší ako v prípade iných politik, ktoré by mali potenciál priniesť väčší úspech. Dôsledkom oboch prípadov tak môže byť pretrvávajúci nízky účinok snáh o začlenenie rómskej menšiny. Z tohto dôvodu je nutné skúmať mediálne zobrazovanie rómskej časti populácie, poukazovať na negatívne javy ako šírenie mýtov a posilňovanie stereotypov o tejto menšine a tým objasniť vplyv médií na diskurz o politických opatreniach.

Kľúčové zistenia

Obdobie monitoringu médií:

- V období od **1. novembra 2015 do 31. mája 2016** bolo zanalyzovaných spolu **486 mediálnych príspevkov v oblasti vzdelávania a zamestnanosti sociálnej politiky**.

Bydlisko

- V približne v 61 % mediálnych príspevkoch nebolo možné určiť typ bydliska Rómov.
- Z celkového počtu príspevkov, kde sa bydlisko dalo zistiť, až 68% hovorilo o Rómoch žijúcich v osadách, 26% o Rómoch žijúcich v getách a 6% o Rómoch žijúcich integrovane.

Negatívne označenie Rómov a Rómok

- Negatívne označenie rómskej menšiny sa objavovalo v približne 2% sledovaných mediálnych príspevkov, a teda spolu v 10 z celkového množstva 486 sledovaných príspevkov. V médiách sa objavili tri rôzne negatívne označenia Rómov a to „neprispôsobiví“, „osadníci“ a „Cigáni“.

Priestor na vyjadrenie

- Priestor na vyjadrenie nebolo možné určiť v 50,2% príspevkov alebo jeho vytvorenie bolo irelevantné. Až v 17 percentách nebol vytvorený priestor na vyjadrenie pre Rómov, napriek tomu, že sa príspevok venoval téme, ktorá sa ich týkala. Naopak, v 17,3% dostali Rómovia priestor na vyjadrenie a boli uvedení pod menom. V 9,7% príspevkoch sa vyjadroval na tému súvisiacu s Rómami Peter Pollák, bývalý splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity. V 5,1% príspevkov Rómovia dostali priestor na vyjadrenie, avšak neboli uvedení pod menom, ale skôr anonymne, pod označením „Róm“ alebo pejoratívne „osadník“ a pod.

Témy

- Analýza mediálnych príspevkov sa zamerala na **mediálne príspevky obsahujúce tému vzdelávania a tému zamestnanosti a sociálnej politiky**. Jeden článok pritom mohol obsahovať obe témy. Z celkového počtu **486 mediálnych príspevkov**, bolo **258 príspevkov s témou vzdelávania a 250 s témou zamestnanosti a sociálnej politiky**.

Výskyt expertných opatrení v mediálnych príspevkoch

- Médiá navrhujú opatrenia, ktoré obsahovo korešpondujú s opatreniami, ktoré navrhujú aj odborníci a odborníčky v oblasti vzdelávania a zamestnanosti. Jednotlivé opatrenia však médiá zviditeľňujú v rozdielnej miere než experti a expertky.

Oblasť vzdelávania

- Opatrenie o systematickom znižovaní počtu detí v špeciálnych školách a triedach sa vyskytlo najčastejšie (68-krát). Podpora predškolského vzdelávania sa objavila v médiách 27-krát, nasledovali opatrenia na zvýšenie počtu odborných pracovníkov na bežných školách (9-krát), zabezpečenie mimoškolských aktivít a podpora profesionálneho rozvoja učiteľov (8-krát), a rešpektovanie a uznávanie minoritnej kultúry (4-krát). Experti sa zhodujú s dôležitosťou najčastejšie sa vyskyjúceho opatrenia, ale v médiách úplne chýba napríklad zmienka o opatrení o potrebe kvalitnejšej prípravy budúcich a súčasných učiteľov a učiteliek.

Oblasť zamestnanosti a sociálnej politiky

- Najväčší priestor (40-krát) v médiách v oblasti zamestnaneckých opatrení bol venovaný opatreniu podpory vytvárania sociálnych podnikov. Individualizované a adresné služby úradov práce súvisiace s expertným opatrením rozšírenia počtu a vyškolenia pracovníkov úradov práce na prácu so znevýhodnenými nezamestnanými bolo prezentované v 20 príspevkoch. Nasledovali opatrenia o podpore vzdelávania dospelých Rómov (11-krát), o kvótach pre zamestnávanie Rómov vo verejnom a súkromnom sektore, ako i verejných zákazkách (7-krát) a o prechode účastníkov aktivačných prác do stabilnejších pozícií pre obec (2-krát).

Argumenty

- **Najviac príspevkov prezentovalo v súvislosti s integráciou chudobných rómskych komúní ekonomicko-pragmatický argument, ktorý sa tak objavil v 217 príspevkoch.** V 177 príspevkoch bol použitý ľudsko-právny argument. Spolu 79 mediálnych príspevkov obsahovalo argument podporujúci spolužitie medzi rómskou a väčšinou spoločnosťou. Okrem toho, príspevkov prezentovalo populistický argument, ktorý v svojej podstate prezentuje stereotypný postoj k rómskemu etniku. Menej, a to 28-krát sa objavil paternalistický argument, no a najmenej sa v príspevkoch vyskytoval argument bezpečnostný (16-krát).

Vyjadrenia politických predstaviteľov k témam začlenenia rómskej menšiny

- **Najčastejšie sa vyskytujúcou skupinou vyjadrení boli vyjadrenia súvisiace so špeciálnych školstvom.** Tie sa objavili v 19%, čiže v 14 článkoch z celkového počtu 109 príspevkov, v ktorých sa politici a političky k začleňovaniu rómskej menšiny. Hneď za tým nasledujú vyjadrenia týkajúce sa akčných plánov v okresoch, ktoré tvoria 10%. S rovnakým množstvom sa objavili vyjadrenia v súvislosti so sociálnymi a obecnými podnikmi. Len v 8% boli identifikované vyjadrenia na zlepšenie kvality školstva a najmenší počet vyjadrení (7%) sa týkal materských škôl.
- I keď bolo možno pozorovať mnohé podnetné návrhy opatrení, vyjadrenia niektorých

politických predstaviteľov pretrvávajú v duchu **xenofóbie a posilňovania stereotypov** voči rómskej komunite.

Metodológia

Cieľ

Hlavným cieľom tejto mediálnej analýzy je zistiť ako slovenské médiá prezentujú pro-inkluzívne politiky v kontexte začleňovania rómskej menšiny na Slovensku, a to predovšetkým v oblasti vzdelávania, zamestnanosti a sociálnej politiky.

Špecifické ciele mediálnej analýzy sú:

- Zistiť, o ktorej skupine rómskej populácie na Slovensku podľa charakteristiky bydliska médiá najčastejšie informujú;
- Zistiť, nakoľko médiá dávajú priestor pre vyjadrenie samotným predstaviteľom a predstaviteľkám rómskej menšiny na Slovensku;
- Zistiť, akým spôsobom sú v mediálnych príspevkoch oslovovaní predstavitelia a predstaviteľky rómskej menšiny;
- Identifikovať najčastejšie sa opakujúce opatrenia na začleňovanie spoločensky vylúčených Rómov a Rómok v oblasti vzdelávania, zamestnanosti a sociálnej politiky;
- Skúmať politický diskurz v médiách, t.j. identifikovať a analyzovať vyjadrenia politikov, političiek a iných verejných činiteľov k pro-inkluzívnym politikám v oblasti vzdelávania, zamestnanosti a sociálnej politiky;
- Skúmať argumenty použité pri opatreniach sociálnej inklúzie Rómov.

Monitorovacie obdobie a počet mediálnych príspevkov

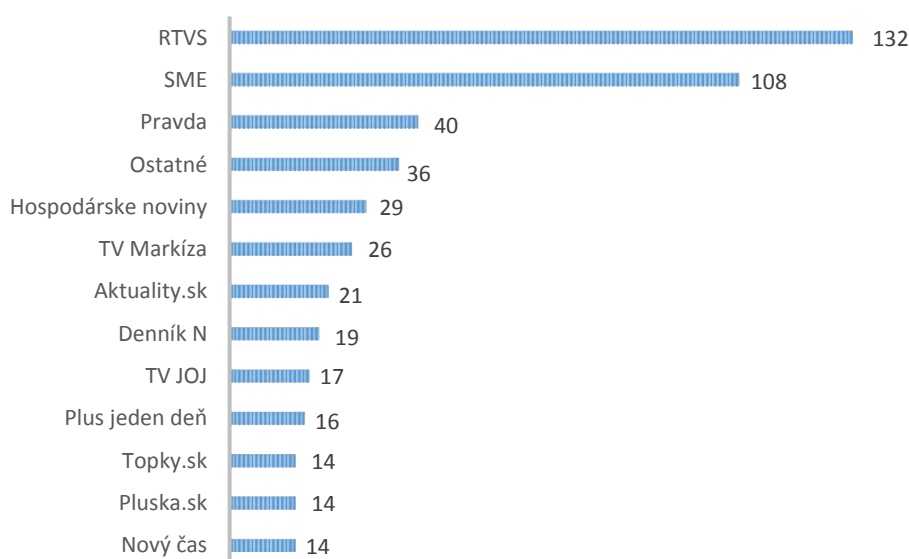
Vybrané médiá boli monitorované v období od **1. novembra 2015 do 31. mája 2016**. Toto zvolené obdobie korešponduje s obdobím pred, počas a po parlamentných voľbách 2016 na Slovensku. Dôvodom rozhodnutia zmapovať mediálny diskurz v tomto období je predpoklad, že počas parlamentných volieb (osobitne počas kampaní, predstavovania volebných programov politických strán a následne tvorby programového vyhlásenia) je frekvencia výskytu konkrétnych politických opatrení vyššia než v inom období, keďže politické strany predstavujú svoje priority a budúce plány.

V priebehu siedmich mesiacov monitoringu bolo vyzbieraných spolu **486 mediálnych príspevkov v oblasti vzdelávania a zamestnanosti a sociálnej politiky**. Osobitne v oblasti vzdelávania bolo vyzbieraných a analyzovaných spolu **258 mediálnych príspevkov**, v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky ich bolo spolu **250**. Niektoré mediálne príspevky boli polytematické a teda obsahovali aj témy týkajúce sa oboch oblastí, a teda vzdelávania aj zamestnanosti a sociálnej politiky (prípadne ďalšie témy a opatrenia týkajúce sa bývania, zdravia a pod.).

Kritériá výberu médií

Výber slovenských médií, ktorých mediálne príspevky boli zozbierané a analyzované, bol založený na základe najvyššej čítanosti, počúvanosti a sledovanosti. Za týmto účelom boli využité výsledky pravidelného prieskumu médií vytvoreného agentúrou MEDIAN SK, a to konkrétne najaktuálnejšie výsledky¹ v čase začiatku zberu mediálnych príspevkov. Monitorovaných bolo spolu 16 médií, ktoré pozostávali z tlače, televízie a rozhlasu a webových portálov. Počet mediálnych príspevkov, ktoré boli zozbierané a analyzované, za jednotlivé médiá je zobrazený v grafe č. 1.

GRAF Č. 1: POČET MEDIÁLNYCH PRÍSPEVKOV V MÉDIÁCH ZAHRNUTÝCH DO SLEDOVANEJ VZORKY

Kritériá výberu mediálnych príspevkov

Jednotlivé mediálne príspevky boli vybrané prostredníctvom softvéru určeného špeciálne na vyhľadávanie a zber týchto mediálnych príspevkov. Vzhľadom na to, že hlavným cieľom mediálnej analýzy je zistiť predovšetkým najčastejšie sa vyskytujúce opatrenia sociálnej inklúzie rómskej menšiny v oblasti vzdelávania a zamestnanosti a sociálnej politiky, kľúčové slová pre vyhľadávanie príspevkov zobrazovali práve tieto jednotlivé témy.

Medzi kľúčové slová boli zaradené:

¹ Zoznam médií, ktorých mediálne príspevky boli zahrnuté do vzorky, bol vytvorený na základe výsledkov „Národného prieskumu spotreby, médií a životného štýlu: Základné výsledky za 3. kvartál 2015 a 4. kvartál 2015“ (<http://www.median.sk/pdf/2015/ZS154SR.pdf>). Tento zoznam bol doplnený prieskumom najčítanejších spravodajských webových portálov Medialne.trend.sk (<http://medialne.etrend.sk/internet-grafy-a-tabulky.html>), tiež za posledné dva kvartály roku 2015. Zoznam najpopulárnejších médií, ktorých výstupy boli monitorované bol nasledovný: TV Markíza, TV JOJ, RTVS 1, 2 a Rádio Slovensko (v grafe 1 vyjadrené ako RTVS), Rádio Express, Plus jeden deň, SME, Hospodárske noviny, Pravda, Plus 7 dní, Nový čas, cas.sk, aktuality.sk, topky.sk, pluska.sk.

1. Pomenovania **cieľovej skupiny sledovaných pro-inkluzívnych opatrení**, a to predovšetkým podstatné a prídavné mená odvodené od slova „Róm“ a tiež pejoratívne označenie „Cigán“, či „osadník“. Vzhľadom na predpoklad, že niektorí autori a autorky mediálnych výstupov môžu mať tendenciu vyhýbať sa priamemu pomenovaniu etnickej príslušnosti cieľovej skupiny, do vyhľadávania boli zaradené aj slová ako „nepriateľ“, „znevýhodnení“ a „marginalizovaní“².
2. Pomenovania spojené **so sledovanými témami, predovšetkým so vzdelávaním a zamestnanosťou a sociálnou politikou**. Išlo o všeobecné pomenovania ako napríklad „vzdelávanie“, „škola“ a „(ne)zamestnanosť“, ale tiež pomenovania jednotlivých opatrení ako sú napríklad „pedagogický asistent“, či „aktivačné práce“³.

Oba typy kľúčových slov boli navzájom skombinované za účelom výberu mediálnych príspevkov obsahujúcich opatrenia vo vzdelávaní a zamestnanosti a sociálnej politike špecificky v kontexte sociálneho začleňovania sociálne znevýhodnenej časti rómskej populácie.

Na základe týchto kľúčových slov bola prostredníctvom pravidelného monitorovania médií vytvorená databáza mediálnych príspevkov a jednotlivé príspevky boli okódované. Zber a kódovanie jednotlivých mediálnych príspevkov boli realizované jednou analytickou. Za účelom zvýšenia reliability dát bola zabezpečená triangulácia pri kódovaní, pri ktorej si ďalší traja analytici náhodne vybrali päť príspevkov a spoločne ich okodovali spolu s hlavnou analytickou zodpovednou za kódovanie. Overili si tak jednotnú interpretáciu kódov a prekonzultovali nejasnosti. Táto triangulácia bola uskutočnená v prvej fáze projektu, a to dvakrát. V prípade nejasností pri zbere dát a kódovaní príspevkov, analytická zodpovedná za zber dát a kódovanie pravidelne konzultovala svoje rozhodnutia s ostatnými analytikmi.

Sledované témy a kategórie

Analýza každého článku sa upriamovala na sledovanie nasledovných kategórií:

- Téma článku (*vzdelávanie, zamestnanosť a sociálna politika*)
- Podoblasť článku (*napr. materské školy, aktivačné práce*)
- Bydlisko zobrazovaných Rómov a Rómok (*osada, geto, integrované*)
- Priestor pre vyjadrenie Rómov/ok
- Používané negatívnych označení Rómov a Rómok

² Tieto kľúčové slová boli vyhľadávané v rôznych skloňovacích tvaroch, vo forme podstatných a prídavných mien, v mužskom i ženskom rode a tiež v jednotnom a množnom čísle. Napríklad kmeňové slovo „Róm“ bolo vyhľadávané aj ako „Rómovi“, „rómsky“, „Rómka“ a „Rómovia“.

³ Medzi ďalšie pro-inkluzívne opatrenia použité ako kľúčové slová vo vyhľadávaní boli „asistent“, „aktivačné“ a „dávky“. Výber týchto kľúčových slov odrážal skúsenosti o najčastejšie sa vyskytujúcich slovách spojených s inklúziou rómskej menšiny v predošlej analýze mediálnych výstupov Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť v rámci projektu Účinné informovanie o politikách sociálnej inklúzie („Messaging Matters“). Rovnako ako v prípade kľúčových slov týkajúcich sa pomenovania cieľovej skupiny, aj v prípade týchto kľúčových slov boli použité rôzne skloňovacie tvary, rôzne formy prídavných aj podstatných mien a tiež tvary jednotného a množného čísla.

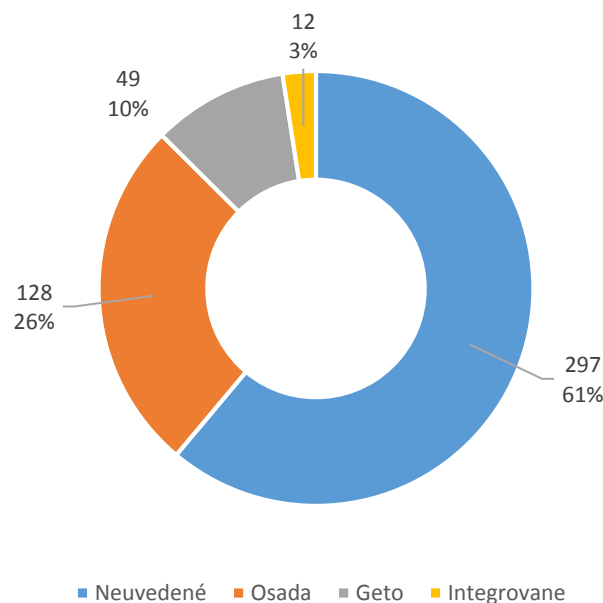
- Politické opatrenia v oblasti vzdelávania
- Politické opatrenia v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky
- Vyjadrenie politických predstaviteľov a predstaviteľiek k politickým opatreniam
- Typ argumentu, ktorý sa pri jednotlivých politických opatreniach používal

Všeobecné zistenia

Bydlisko zobrazovaných Rómov a Rómkov

Graf č. 2 zobrazuje zastúpenie príspevkov z celkovej vzorky na základe toho, či sa v príspevku hovorí o Rómoch žijúcich v osadách, v getách, alebo žijúcich integrovane medzi majoritnou populáciou. Ako je z grafu zrejmé, vo väčšine mediálnych príspevkov nebolo možné určiť bydlisko Rómov zobrazovaných v médiách. Táto kategória zobrazuje najväčší podiel zo všetkých príspevkov, a to 61 % (297 príspevkov).

Graf č. 2: Bydlisko Rómov a Rómkov zobrazovaných v mediálnych príspevkoch

Spomedzi príspevkov, v ktorých sa bydlisko Rómov dalo určiť a informácia bola relevantná, tvoria najväčší podiel príspevky zmiňujúce sa o Rómoch žijúcich v osadách. Z celkového počtu článkov to predstavuje podiel 26,3% príspevkov, t.j. 128 mediálnych príspevkov.

V príspevkoch, ktoré obsahujú zmienku o Rómoch, boli druhou najčastejšou kategóriou tie, v ktorých sa písalo o Rómoch v getách. Podiel takýchto príspevkov bol viac než 10 %, čo je 49 príspevkov.

Len 12 príspevkov z celkového počtu 486 bolo zaradených do kategórie príspevkov, v ktorých sa hovorí o Rómoch žijúcich integrovane. Táto kategória príspevkov predstavuje iba 2,5% podiel v celkovom počte príspevkov a 6,3% spomedzi príspevkov, v ktorých sa bydlisko Rómov dalo určiť.

Toto zistenie sa zhoduje s výsledkami mediálneho monitoringu z roku 2014 „Rómovia, novinári a médiá“⁴. Výsledky z tejto analýzy ukazujú, že až v 20 % mediálnych príspevkov sa hovorí o Rómoch v osadách, v 9 % o Rómoch žijúcich v oddelených štvrtiach miest a iba v 2 % o Rómoch žijúcich integrovane (v 69 % sa bydlisko Rómov nedalo určiť).

Nadmerné zobrazovanie Rómov z osád v médiách sa pritom nezhoduje so skutočným podielom Rómov žijúcich v tomto type osídlenia. Podľa Atlasu rómskych komunít⁵ za rok 2013 totiž až polovica Rómov a Rómok (46,5 % z celkového počtu 402 tisíc) žijúcich na Slovensku žije rozptýlene medzi majoritným obyvateľstvom, 11,5 % z nich žije v getách vo vnútri obcí a a takmer 23,6 % na okraji obce. V osadách žije len približne 18,4 % rómskej populácie na Slovensku.

Pozornosť médií neprimerane sústredená na Rómov žijúcich v osadách môže byť spôsobená tým, že sa záujem politikov a verejnosti najmä v kontexte diskusie o politikách vzdelávania, zamestnanosti a sociálnej politiky sústreďuje na komunity, ktoré žijú v najchudobnejších podmienkach, a teda najviac zo všetkých komunít vyžadujú intervenciu v podobe vzdelávacích a zamestnaneckých politík.

Neprimerané mediálne pokrytie rómskych osád môže byť spôsobené tiež tým, že novinári, ktorí vyhľadávajú bulvárne a populistické námety nájdu v osadách témy priťahujúce pozornosť ako je napríklad kriminalita, nešťastné alebo tragické udalosti, nízka vzdelanosť, dlhodobá nezamestnanosť, ktorej dôsledkom je viacgeneračná chudoba a pod.

Takéto zobrazovanie rómskej menšiny môže mať negatívny dopad na ich vnímanie širokou verejnosťou. Okrem toho, že sa tým posilní stereotyp, že väčšina Rómov na Slovensku žije v osadách, existuje predpoklad, že bariéram a znevýhodneniam, ktorým čelia Rómovia žijúci rozptýlene medzi väčšinovým obyvateľstvom sa venuje menšia mediálna pozornosť. Verejnosť tak nemusí byť primerane informovaná o rôznych formách, príčinách, či dopadoch pokračujúcej etnickej diskriminácie (napríklad na trhu práce alebo v prístupe k službám zdravotnej starostlivosti), ktorým čelia všetky spoločenské vrstvy Rómov. To môže mať dopad nielen na formovanie verejnej mienky, ale nevyhnutne aj na politický diskurz a tvorbu verejných politík, najmä v oblasti nastavovania a implementácie antidiskriminačných mechanizmov, či vyrovnávacích opatrení. Dôsledkom toho je, že anti-diskriminačné politiky (napr. mechanizmy na odstránenie etnickej diskriminácie zo strany zamestnávateľov) nepatria medzi najčastejšie politiky v mediálnom diskurze, ako bude uvedené nižšie v časti Vzdelávanie a Zamestnanosť.

Negatívne označenie Rómov a Rómok

Mediálne príspevky boli analyzované aj z hľadiska používania negatívnych označení Rómov a Rómok. Negatívne označenie rómskej menšiny sa objavovalo len v približne 2%

⁴ Gonda, M., Cibiková, J. & Gajarský, M. (2014). Rómovia, novinári a médiá. Mediálna analýza. Dostupné na: http://romanokher.eu/wp-content/uploads/2014/12/Analýza_Mediálny_obraz_Romov.pdf

⁵ Mušínska, A., Škobla, D., Hurrle, J., Matlovičová & Kling, J. (2014). Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013. Dostupné na: http://www.minv.sk/?atlas_2013&subor=203148

sledovaných mediálnych príspevkov, spolu v 10 z celkového množstva 486 sledovaných príspevkov.

V médiách sa objavili tri rôzne negatívne označenia Rómov a to „neprispôsobiví“, „osadníci“ a „Cigáni“. Označenie „neprispôsobiví“ sa objavilo celkovo v piatich príspevkoch. Napríklad v príspevku TV Markíza redaktorka použila toto označenie v reportáži v rómskej osade v Dobšinej, kedy poukazovala na nárast neprispôsobivého obyvateľstva v obci. V štyroch príspevkoch bola použitá charakteristika „osadníci“. Iba v jednom prípade sa v médiách vyskytlo označenie „Cigán“, kedy sa v reportáži TV Markíza hovorilo o zamestnávaní Rómov a skúsenostiach s ich zamestnávaním. Z analýzy vyplýva, že pejoratívne sú Rómovia v príspevkoch označovaní prevažne samotnými autormi článkov alebo redaktormi⁶. V príspevku, v ktorom došlo k označeniu „Cigán“, bol citovaný miestny obyvateľ.

V šiestich mediálnych príspevkoch sa nachádzal prívlastok „rómsky“, ktorý bol použitý neadekvátne (napr. rómsky problém, rómska problematika a rómska otázka). Jeden z autorov ho použil v súvislosti so znižovaním šanci pri začleňovaní Rómov a uzatvára príspevok potrebou zmeniť populačnú politiku.

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že samotné slovo „rómsky - rómska“ nie je negatívne. Ak sa však spája so slovom „problematika“ alebo „problém“ nadobúda negatívne konotácie a môže vzbudzovať presvedčenie, že Rómovia spôsobujú len problémy. Časté používanie uvedeného spojenia môže vyvolávať pocit, že pojem Róm je synonymom slova problém. Takýmto formulovaním sociálneho vylúčenia Rómov na Slovensku sú latentne obviňovaní príslušníci rómskej menšiny, vzhľadom na to, „rómsky problém“ naznačuje, že ide o problém Rómov. Odníma sa tým tak podiel majoritnej spoločnosti na spoločenskom vylúčení Rómov.

Relatívne nízky počet negatívnych označení rómskej menšiny v médiách môže byť zapríčinený primárne tým, že za posledné dve dekády sa všeobecný diskurz v tejto oblasti výrazne posunul smerom k väčšej jazykovej citlivosti. Stalo sa teda spoločensky menej akceptovateľné Rómov nazývať hanlivými pomenovaniami v médiách. Ďalším dôvodom môže byť tiež výber médií do sledovanej vzorky. Najpopulárnejšie médiá sú pod drobnohľadom verejnosti (vrátane regulačných inštitúcií) a majú tiež väčšiu mieru profesionalizácie. Zaujímavým zistením je tiež nízky počet neutrálneho označenia „Rómovia“ alebo „rómski“ a časté nahradenie tohto slova slovami „marginalizovaní“ alebo „sociálne znevýhodnení“. Je tak možné sledovať nahradenie etnického pomenovania cieľovej skupiny slovom vyjadrujúcim nízky sociálny status.

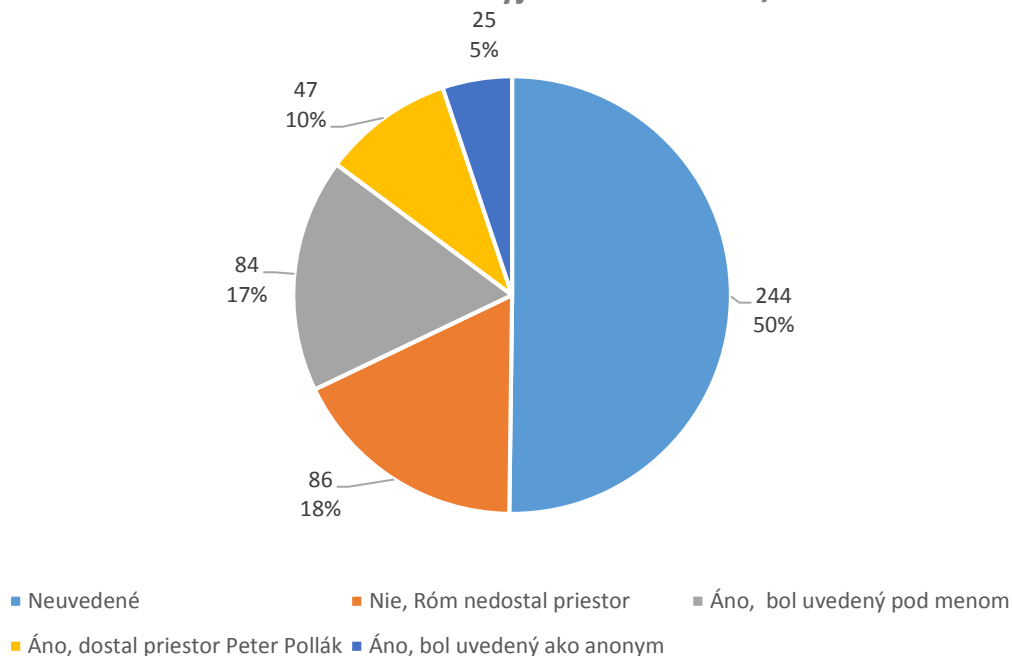
Priestor na vyjadrenie Rómov/ok v médiách

Sledované mediálne príspevky boli analyzované aj z hľadiska poskytovania priestoru pre vyjadrenie samotným príslušníkom rómskej menšiny. Tento ukazovateľ sledoval to, do akej

⁶ Slovo „neprispôsobiví“ na označenie rómskej menšiny bolo novinármi v mediálnych príspevkoch použité trikrát, raz ako parafrázovanie politického predstaviteľa, ktorý sa k Rómom vyjadrovali. V troch zo štyroch prípadov, kedy došlo k označeniu Rómov ako „osadníkov“, išlo o označenie zo strany novinára.

miery médií vytvárajú priestor pre Rómov vyjadrovať sa k témam, ktoré sa ich priamo týkajú a teda aj priestor pre ich čiastočný vstup do verejného diskurzu.

Graf č. 3: Priestor na vyjadrenie Rómov/ok v médiách

V niektorých príspevkoch bolo vytvorenie priestoru na vyjadrenie sa irelevantné alebo sa priestor na vyjadrenie nedal určiť. Takéto príspevky sú zaradené do kategórie „Neuvedené“ a ako ukazuje graf č. 3, predstavujú až 50,2% podiel, t.j. 244 príspevkov z celkového počtu 486.

Rómovia nedostali možnosť vyjadriť sa k témam, ktoré sa ich týkali v 17,7%, t.j. v 86 príspevkoch.

Z počtu príspevkov, v ktorom Rómovia dostali priestor vyjadriť sa, bolo skúmané, či boli v príspevku spomenutý pod menom alebo anonymne. Výsledky ukazujú, že v 84 príspevkoch (17,3%) boli Rómovia uvedení pod svojím menom.

Vo viac než 5 percentách mediálnych príspevkov, čo predstavuje 25 príspevkov, bol síce vytvorený priestor pre Rómov na vyjadrenie sa, ale neboli uvedení pod menom a boli spomenutí anonymne, napr. ako „Róm“, alebo pejoratívne ako „osadník“.

Avšak neuvádzanie Rómov vyjadrujúcich sa v príspevkoch pod ich menom, môže byť v niektorých prípadoch spájané aj s ochranou osobných údajov alebo ochranou zdroja informácií. Pokiaľ sa napríklad oslovení Rómovia alebo Rómky vyjadrujú k citlivým témam (napríklad zažitá diskriminačné praktiky na miestnom úrade, k téme zdravia) alebo ku konaniu miestnych aktérov (napr. k politikám starostu voči miestnej rómskej menšine),

neuvodenie ich mena môže byť dôvodom dodržania novinárskej etiky a ochrany respondentov.

Spomenutie etnicity v mediálnom príspevku by sa mohlo chápať ako bezdôvodné zdôrazňovanie etnicity autorom alebo autorkou príspevku. O zistení bezdôvodného zdôrazňovania etnicity v mediálnych príspevkoch je zmienka aj v mediálnej analýze *Rómovia, novinári a médiá* (2014)⁷. Autori v tejto analýze zistili, že v 8% príspevkov novinári bezdôvodne zmienili etnickú príslušnosť dotknutých osôb, pričom takéto zmienenie v danom kontexte nemalo výpovednú hodnotu a nebolo ani vo verejnom záujme.

Ďalším zistením je, že v 9,7% mediálnych príspevkov sa vyjadroval Peter Pollák, bývalý splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity. V celkovej vzorke tak dostal priestor na vyjadrenie v 47 príspevkoch. Uvedené čísla svedčia o tom, že splnomocnenec nahrádza hovorcov rómskej komunity v mnohých oblastiach. Novinári sa obracajú na splnomocnenca v neohraničenom spektre otázok – od strategických záležitostí až po triviálne veci týkajúce sa bežného života Rómov. V respondentoch vzbudzuje takáto pozícia presvedčenie, že splnomocnenec je zodpovedný za úlohy, ktoré majú jednotlivé rezorty a aj za povinnosti starostov, či riaditeľov škôl. Výhodiskom by mohlo byť predloženie zoznamu odborníkov a odborníčok, ktorých by novinári mohli osloviť.

Vzdelávanie

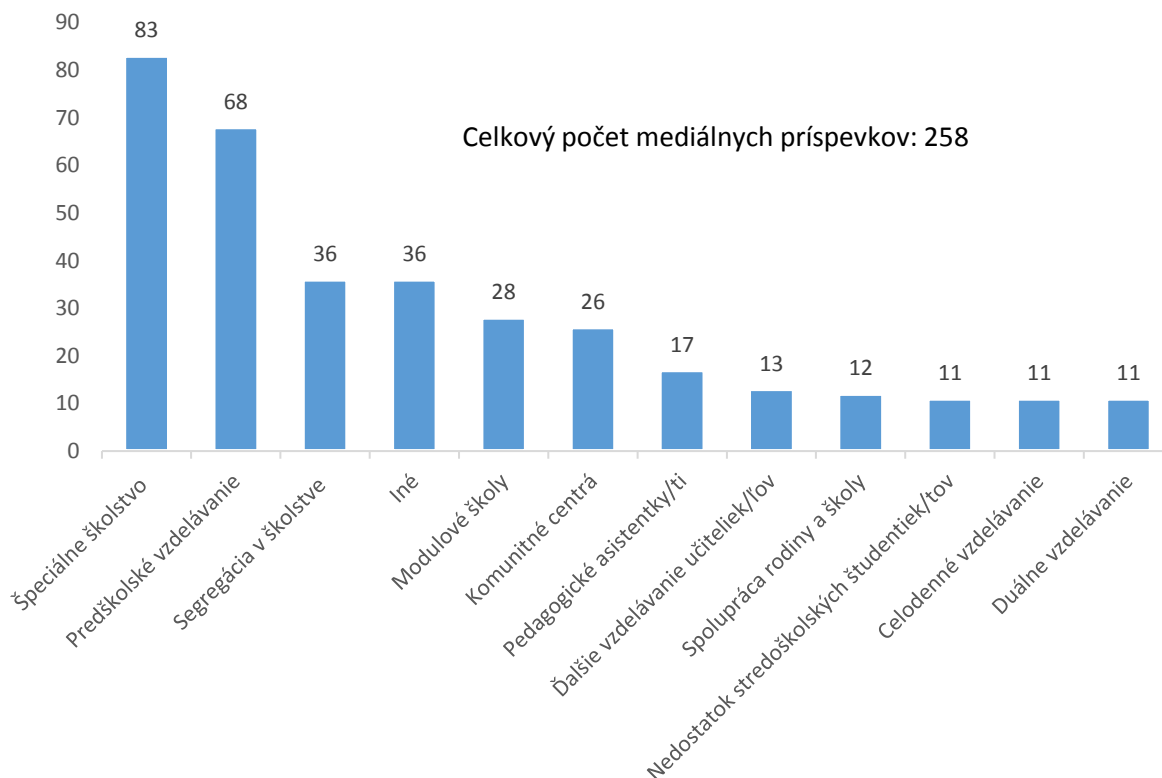
Celkový počet mediálnych príspevkov, ktoré obsahovali opatrenia vo vzdelávaní, bol **258**. V rámci tejto vzorky príspevkov bolo ďalej analyzované to, o akých konkrétnych podoblastiach a osobitne vzdelávacích odporúčaní, ktoré sú navrhované expertnou obcou na Slovensku i v zahraničí, tieto príspevky pojednávajú. Jeden mediálny príspevok mohol obsahovať aj viac podoblastí alebo odporúčaní.

Podoblasti vo vzdelávaní

Ako ukazuje graf č. 4, najčastejšie sa vyskytujúca podoblasť v mediálnych príspevkoch v oblasti začleňovania Rómov vo vzdelávaní bolo špeciálne školstvo. Táto podoblasť sa objavila spolu 83-krát. Vysoký výskyt tejto podoblasti v médiách je spôsobený najmä mediálnym pokrytím [kauzy súkromnej špeciálnej školy Rokycanoch](#), ktorá sa týkala neoprávneného zaraďovania rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia do špeciálneho školstva. Pri tejto téme sa v mediálnych príspevkoch rozoberal najmä systém špeciálneho školstva, vrátane procesu diagnostikovania a finančné motivácie špeciálnych škôl neoprávnene a nadmerne zaraďovať rómske deti do špeciálneho vzdelávacieho prúdu. Túto tému tiež aktívne otváral vtedajší splnomocnenec vlády pre rómske komunity Peter Pollák.

⁷ Gonda, M., Cibiková, J. & M. Gajarský (2014). *Rómovia, novinári a médiá: Mediálna analýza*. Dostupné na http://romanokher.eu/wp-content/uploads/2014/12/Analiza_Mediálny_obraz_Romov.pdf

Graf č. 4: Podoblasti v téme začleňovania rómskych detí vo vzdelávaní

Druhou najčastejšou podoblasťou bolo predškolské vzdelávanie. To sa v sledovaných príspevkoch objavilo spolu objavilo 68-krát. V mediálnych príspevkoch tak často pri začleňovaní rómskych detí do vzdelávania rezonovala potreba venovať sa deťom od skorého veku a posilniť ich zručnosti a osobitne hygienické návyky pred vstupom do prvého ročníka základnej školy.

Dôraz na podporu predškolského vzdelávania pri začleňovaní Rómov je pozitívny, avšak už menej rezonuje skvalitnenie výchovy a vzdelávania na samotných základných školách. Výskyt mediálnych príspevkov s témou pedagogických asistentiek a asistentov a prípravou budúcich učiteľiek a učiteľov je tak v kontexte začleňovania rómskych detí do vzdelávania relatívne nízky⁸. To znamená, že aj keď sa médiá venujú téme desegregácie a kvalitnejšiemu prístupu rómskych detí k vzdelávaniu, menšia pozornosť sa venuje politikám na úrovni základných škôl, ktoré sú nevyhnutné pre úspešný proces začleňovania.

Približne desaťpercentné zastúpenie v mediálnych príspevkoch majú komunitné centrá a modulové školy. V médiách boli často zmienené v rámci medializovania agendy bývalého splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, a to najmä pri implementácii národných projektov podporujúcich inklúziu vo vzdelávaní.

⁸ Prezentované dáta sa týkajú informovania o témach pedagogických asistentiek a vzdelávania učiteľiek výlučne v kontexte začlenenia rómskych detí vo vzdelávaní. To neznamená, že médiá v nízkej frekvencii informujú o týchto témach vo všeobecnosti.

Na modulové školy sa mediálna pozornosť upriamila najmä v kontexte rozširovania kapacít miestnych základných škôl v obciach s vyššou rómskou populáciou. Modulové školy však boli len v malej miere médiami podrobené kritike, napriek tomu, že môžu byť nástrojom segregácie vo vzdelávaní. Často sú totiž postavené priamo v rómskych osadách alebo v ich blízkosti a sú navštevované výlučne rómskymi deťmi, zatiaľ čo nerómske deti sú vzdelávané v už existujúcich základných školách umiestnených priamo v obci.

Menší záujem médií dostalo duálne a celodenné vzdelávanie, nedostatok stredoškolákov, ako i spolupráca rodiny a školy.

Do kategórie „iné“, ktorá obsahuje 36 príspevkov, boli zaradené všetky ostatné kategórie v rámci podoblasti, ktoré získali publicitu minimálne jedenkrát, ale neobjavili sa v médiách viac ako desaťkrát. Táto kategória obsahovala najmä témy ako nezáujem rodičov, tútoring detí a mládeže, štipendiá pre stredoškolákov a vysokoškolákov, národnostné školstvo, nulté ročníky, zlé správanie v škole, už spomenutá príprava budúcich učiteľov a podpora rómskej kultúry vo vzdelávaní.

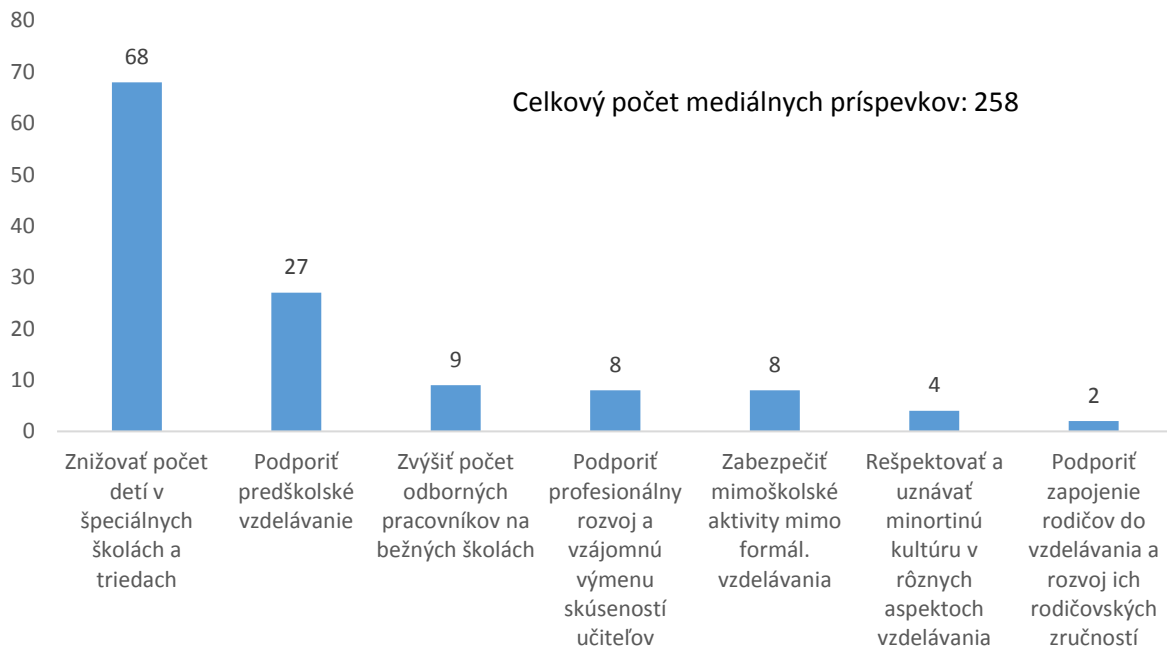
Expertné opatrenia v oblasti vzdelávania

Mediálne príspevky v oblasti vzdelávania boli skúmané aj z hľadiska opatrení zameraných na začleňovanie detí z rómskych komúní, ktoré sa zhodovali s najčastejšie navrhovanými opatreniami odborníkov na Slovensku, ale aj v zahraničí. Podľa štúdie Miškolciho (2015) medzi tieto najčastejšie opatrenia patrí (1) zabezpečiť postupné znižovanie počtu rómskych detí v špeciálnych školách a špeciálnych triedach; (2) podporiť profesionálny rozvoj a vzájomnú výmenu skúseností medzi pedagogickými pracovníkmi; (3) zabezpečiť účasť v predškolskom vzdelávaní pre všetky deti; (4) podporiť zapojenie rodičov do vzdelávania svojich detí a rozvoj rodičovských zručností; (5) zvýšiť počet odborných pracovníčok/kov (špec. pedagogičiek, logopédiok, školských psychologičiek) a asistentiek/tov učiteľov na bežných školách; (6) rešpektovať a uznávať minoritnú (rómsku) kultúru v rôznych aspektoch vzdelávania⁹. Okrem uvedených opatrení bol skúmaný aj výskyt opatrenia na zabezpečenie mimoškolských aktivít mimo formálne školské vyučovanie, ktoré rovnako patrí medzi často navrhované opatrenia na úspešné začlenenie rómskych detí do bežných základných škôl.

Dáta zobrazené v grafe č. 5 ukazujú, že v médiách sa opatrenia navrhované odbornou obcou objavujú, avšak jednotlivým opatreniam sa venuje pozornosť v rozličnej miere.

⁹ Miškolci, J. (2015). Hľadanie expertného konsenzu o najúčinnnejších politikách na inklúziu rómskych detí vo vzdelávaní na Slovensku, In: Pedagogika.SK, roč. 6, 2015, č. 4.

Graf č. 5: Počet expertných opatrení v mediálnych príspevkoch v oblasti vzdelávania rómskych detí

Medzi zmieňovanými expertnými opatreniami výrazne rezonuje opatrenie znižovania počtu detí v špeciálnych školách a triedach. Z celkového počtu mediálnych príspevkov v oblasti vzdelávania, t.j. 258 článkov, sa znižovanie počtu detí v špeciálnych školách a triedach vyskytlo 68-krát¹⁰. Ako bolo spomenuté vyššie, toto opatrenie sa v médiách vo veľkej miere vyskytovalo najmä v súvislosti s kauzou špeciálnej školy v Rokycanoch. Prvenstvo tohto opatrenia v mediálnych výstupoch tak korešponduje s najčastejšie navrhovaným opatrením v expertnom diskurze.

Podpora predškolského vzdelávania¹¹ ako jedného z expertných opatrení sa objavilo v 27 príspevkoch. Ako ukazuje prieskum Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť SGI¹² z roku 2015, podpora predškolskej prípravy u všetkých detí je silná aj u laickej verejnosti, kedy až 94,4 % respondentov v reprezentatívnom prieskume verejnej mienky podporuje bezplatné predškolské vzdelávanie pre všetky deti v mieste ich bydliska. Prieskum taktiež ukázal, že široká verejnosť podporuje ďalšie expertné opatrenia vo vzdelávaní. Zlepšovanie spolupráce medzi rodičmi a školou podporuje 80,5 % respondentov, zvýšenie počtu odborných

¹⁰ V tejto súvislosti sa objavili mediálne príspevky pojednávajúce o potrebe začlenenia viac detí v bežných školách, transformácie špeciálnych škôl na bežné školy, podpore bežných škôl, aby boli pripravené vzdelávanie detí s rôznymi charakteristikami, potreba rediagnostiky a zlepšenie diagnostikovania detí najmä v zmysle používania diferencovaných diagnostických nástrojov v praxi, zmena financovania špeciálnych škôl či implementácia legislatívy určenej na desegregáciu vo vzdelávaní.

¹¹ Počet opatrení v oblasti predškolského vzdelávania (viď graf č. 5) a počet príspevkov s obsahom podoblasti predškolského vzdelávania (viď graf č. 4) sa nezhodujú. Je to tak preto, lebo nie každý článok, ktorý spadá pod oblasť predškolského vzdelávania obsahoval aj konkrétne opatrenie. Niektoré články však obsahovali aj viac opatrení.

¹² Miškolci, J., Kováčová, L. & Kóňa, O. (2015, november 2015). Slováci podporujú opatrenia na začlenenie Rómov. Denník N. Blog. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/slovaci-podporuju-opatrenia-na-zaclenovanie-romov/>

pracovníkov v školstve 82,7 %, zvyšovanie počtu detí v hlavnom vzdelávacom prúde (a teda znižovanie počtu detí v špeciálnych školách a špeciálnych triedach) takmer 77 % opýtaných.

Zaujímavé je zistenie, že iba v deviatich príspevkoch v oblasti vzdelávania sa kladie dôraz na zvýšenie počtu odborných pracovníkov a asistentov učiteľa v školách. Rovnako malý mediálny priestor, len v ôsmich príspevkoch, dostalo opatrenie týkajúce sa podpory profesionálneho rozvoja a vzájomnej výmeny skúseností učiteľov v bežných školách, ktoré môže výrazne vplývať na kvalitu vzdelávania a teda aj začleňovania rómskych detí v školách. **Mediálna pozornosť sa tak v menšej miere venuje zmenám vo vnútri školského systému a posilneniu individualizácie vo vzdelávaní, čo je hlavným princípom kvalitného inkluzívneho vzdelávania, a to najmä v kontexte začleňovania rómskych detí.**

V rovnako nízkej miere (8-krát) sa v príspevkoch objavilo opatrenie zabezpečiť mimoškolské aktivity, a teda zmysluplné trávenie voľného času mimo vyučovania.

Graf č. 5 ukazuje, že aj keď každé z expertných opatrení bolo zastúpené v sledovanej vzorke mediálnych príspevkov, niektoré z nich boli reprezentované len nepatrným množstvom a nevenuje sa im primeraná pozornosť. Napríklad podpora zapojenia rodičov do vzdelávania a rozvoj ich rodičovských zručností dostala v článkoch najmenší priestor a objavila sa len 2-krát.

Zamestnanosť a sociálna politika

Podobne ako v téme vzdelávania, aj v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky boli mediálne príspevky analyzované z hľadiska toho, o akých konkrétnych podoblastiach a osobitne odporúčaní, ktoré sú navrhované expertnou obcou na Slovensku i v zahraničí, boli za vybrané obdobie najčastejšie zmienky. Jeden mediálny príspevok mohol obsahovať aj viac podoblastí alebo odporúčaní. Mediálnych príspevkov spadajúcich pod oblasť zamestnanosti bolo spolu **250**.

Podoblasti v zamestnanosti a sociálnej politike

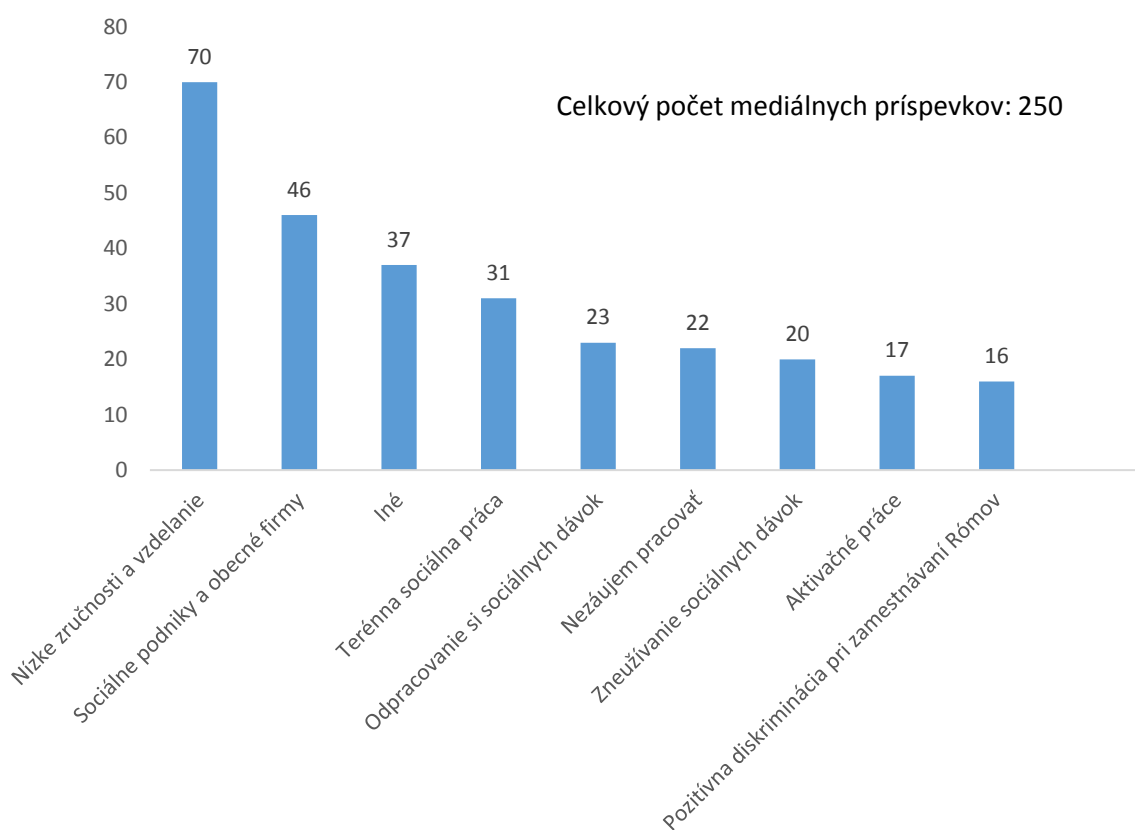
Ako ukazuje graf č. 6 najčastejšou podoblasťou v téme zamestnanosti a sociálnej politiky týkajúcej sa začleňovania rómskych nezamestnaných na trhu práce boli nízke zručnosti a vzdelanie. Nedostatok zručností a nízke dosiahnuté vzdelanie je jednou z najčastejších príčin vysokej nezamestnanosti Rómov¹³. Podľa údajov Regional Roma Survey z roku 2011, totiž len 21 % rómskych mužov a 15 % rómskych žien dokončilo

¹³ Kováčová, L. & Miškolci, J. (2016, 23. február). Nad ťažšie zamestnatelnými by sme nemali lámať palicu. Denník SME. Dostupné na: <http://komentare.sme.sk/c/20102177/nad-tazsie-zamestnatelnymi-by-sme-nemali-lamat-palicu.html>

stredoškolské vzdelanie v porovnaní s 88 % mužov a 85 % žien z majority¹⁴. Ukončenie stredoškolského vzdelania je pritom kľúčové pre úspešné nájdenie si zamestnania.

Monitoring sa uskutočňoval v období, keď vláda SR schvaľovala plány podpory pripravené splnomocnencom vlády SR pre najmenej rozvinuté okresy. Do vzorky príspevkov boli zaradené aj tie, ktorých obsahom bola činnosť splnomocnenca, napriek tomu, že sa v uvedených príspevkoch nehovorí priamo o Rómoch. Vyplynulo to z faktov, podľa ktorých ide o regióny s vysokým počtom Rómov (Rimavská Sobota, Revúca, Rožňava, Sobrance, Poltár, Sabinov, Vranov nad Topľou, Trebišov, Veľký Krtíš a Gelnica). V týchto príspevkoch prevažovala podoblasť nízke zručnosti a vzdelanie. Najčastejším argumentom bola potreba kvalifikovaných zamestnancov a ich nedostatok v málo rozvinutých okresoch, a potreba finančnej motivácie určenej pre podnikateľov v regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti.

Graf č. 6: Podoblasti v téme integrácie Rómov na trhu práce

Druhou najčastejšou podoblasťou v tejto téme boli sociálne podniky a obecné firmy, ktoré ako je poukázané nižšie, sa objavili najmä vo vyjadreniach vládných predstaviteľov. V kontexte trhu práce na Slovensku ide o relatívne nové opatrenie na začleňovanie ťažšie zamestnateľných ľudí. Sociálne podniky (vrátane obecných firiem) sú

¹⁴ World Bank, UNDP & Európska komisia (2011) Regional Roma Survey. Dostupné na: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data.html>

akýmsi medzitrhom práce, ktorých hlavným cieľom je skôr integrácia ťažšie zamestnateľných ľudí než samotný zisk.

Tretou najčastejšou podoblasťou bola terénna sociálna práca, o ktorej sa písalo najmä v súvislosti s národným projektom terénnej sociálnej práce, ktorý bol implementovaný v slovenských obciach. Význam terénnej sociálnej práce spočíva najmä v poskytovaní služieb jednotlivcom a rodinám priamo vo vylúčených lokalitách, a to napríklad služieb týkajúcich sa asistencie pri riešení ťažkých životných situácií (asistencia pri riešení zadĺženia, asistencia pri vybavení sociálnych dávok či štipendií, sprostredkovanie kontaktu so zamestnávateľmi a pod.). Spomedzi 250 článkov o zamestnanosti a sociálnej politiky sa terénna sociálna práca vyskytla spolu 31-krát.

Niekoľko podoblastí sa týkalo aj sociálnych dávok, a to konkrétne odpracovanie si sociálnych dávok (23-krát) a ich zneužívanie (20-krát). Odpracovanie sociálnych dávok sa spomínalo najmä v súvislosti s novelou zákona o pomoci v hmotnej núdzi.

Nezáujem pracovať ako dôvod nezamestnanosti sa objavil v 22 mediálnych príspevkoch, a to napriek tomu, že expertná obec tento faktor nepovažuje za podstatný dôvod vysokej nezamestnanosti Rómov. Za hlavné faktory vysokej nezamestnanosti rómskej časti populácie je považované už zmienené nízke dosiahnuté vzdelanie a nedostatok zručností potrebných pre trh práce, etnická diskriminácia na trhu práce, či vysoká koncentrácia Rómov v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou¹⁵. V tomto prípade ako aj v prípade zmienok o zneužívaní sociálnych dávok tak ide o posilňovanie mýtov, ktoré stigmatizujú rómsku menšinu na Slovensku¹⁶.

Aktivačné práce, ktoré patria medzi zamestnanecké politiky, ktorými každoročne prejde vysoký počet nezamestnaných (za rok 2015 príspevkov na aktivačnú činnosť pre obec poberalo až 24 156 dlhodobozamestnaných¹⁷) boli v článku zmienené spolu iba 17-krát. A to napriek tomu, že aktivačné práce sú dlhoobozkritizovanou politikou, ktorá má veľmi nízky dopad na zamestnateľnosť cieľovej skupiny.

Do kategórie „iné“ sa zaradili predovšetkým podoblasti ako napríklad dochádzanie za prácou (10-krát), výška zdravotných a sociálnych odvodov a ich vplyv na tvorbu pracovných miest (10-krát), fungovanie úradov práce (8-krát), diskriminácia Rómov na trhu práce (7-krát) a problém ilegálnej práce (2-krát).

Expertné opatrenia v zamestnanosti a sociálnej politike

¹⁵ Miškolci, J., Kováčová, L. & Kóňa, O. (2015). Slováci podporujú opatrenia na začlenenie Rómov. Denník N. Blog. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/slovaci-podporuju-opatrenia-na-zaclenovanie-romov/>

¹⁶ Kureková, L., Salner, A. & Farenzenová, M. (2013). Implementation of Activation Works in Slovakia. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť. Dostupné na: http://www.governance.sk/assets/files/publikacie/ACTIVATION_WORKS_REPORT_SGI.pdf

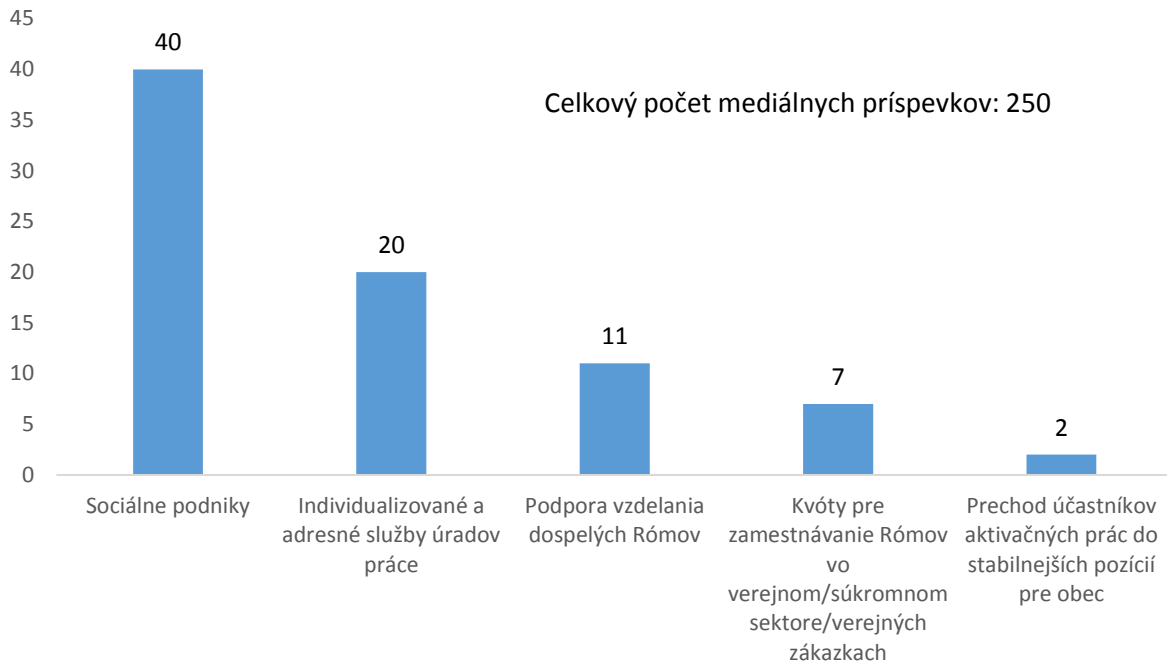
¹⁷ Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky (2016). Vyhodnotenie uplatňovania aktívnych opatrení na trhu práce za rok 2015. Dostupné na: http://www.upsvar.sk/buxus/docs/statistic/aotp_2015/Vyhodnotenie_AOTP_2015.pdf

Ako je spomenuté vyššie, vybraná vzorka mediálnych príspevkov bola analyzovaná aj z hľadiska toho, nakoľko obsahovala opatrenia v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky, ktoré sú najčastejšie odporúčané odbornou obcou na Slovensku i v zahraničí. Podľa prehľadu literatúry v projekte Účinné informovanie o politikách sociálnej inklúzie (Messaging Matters), medzi najčastejšie opatrenia odporúčané expertmi v oblasti zamestnanosti Rómov patrí (1) zabezpečiť a rozšíriť nástroje pre vzdelávanie nezamestnaných/Rómov s nízkym vzdelaním ako súčasť politik zamestnanosti (napríklad druhošancové vzdelávanie); (2) zabezpečiť prechod účastníkov aktivačných prác do stabilnejších pozícií (tzv. viacúrovňová aktivácia), (3) zaviesť kvóty pre zamestnávanie Rómov (resp. dlhodobo nezamestnaných) vo verejnom aj súkromnom sektore/pri verejných zákazkách; (4) rozšíriť počet a vyškoliť pracovníkov úradov práce na prácu so znevýhodnenými nezamestnanými; (5) podporiť neštátnych poskytovateľov služieb zamestnanosti; (6) rozšíriť možnosti pre obce na vytvorenie podmienok pre zamestnávanie dlhodobo nezamestnaných/Rómov na lokálnej úrovni (vrátane reformy aktivačných prác) a (7) odstrániť etnickej diskriminácie na trhu práce.

Podľa výsledkov zobrazených v grafe č. 7, najfrekventovanejšie skloňovaným opatrením v médiách v oblasti zamestnanosti Rómov boli sociálne podniky. Zaujímavosťou je, že tie sa podľa vyššie zmieneného prehľadu odbornej literatúry nedostali do zoznamu najčastejších odporúčaní expertov a expertiek. Môže to byť spôsobené tým, že keďže v prostredí Slovenska sú relatívne novou politikou, odborná literatúra sa nimi zaoberá len do malej miery. Sociálne podniky okrem toho majú na Slovensku značne poškodenú reputáciu kvôli korupčným aféram. Napriek tomu môže byť toto opatrenie považované za expertné, keďže je považované za efektívny prostriedok zamestnávania dlhodobo nezamestnaných¹⁸ a osobitne ľudí, ktoré čelia znevýhodneniam na trhu práce (napr. etnické menšiny). Sociálne podniky vo forme obecných firiem však môžu čiastočne spadať do šiesteho expertného opatrenia, a teda rozšírenia nástrojov obce na zamestnávanie dlhodobo nezamestnaných.

¹⁸ Európska komisia (2016). Social economy and social entrepreneurship. Social Europe guide. Vol. 4 Dostupné na: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=10010&langId=en>

Graf č. 7: Počet expertných opatrení v mediálnych príspevkoch v téme integrácie Rómov na trhu práce

Individualizované a adresné služby úradov práce boli v mediálnych príspevkoch zmienené spolu 20-krát. Toto opatrenie však bolo formulované viac všeobecne v zmysle „zlepšovania služieb úradov práce“, ale bez konkrétnych krokov dôležitých pre uskutočnenie. V niekoľkých príspevkoch sa objavilo individualizovanie služieb najmä voči viacnásobne znevýhodneným alebo skvalitnenie rekvalifikačných kurzov.

Druhošancové vzdelávanie¹⁹ sa v mediálnych príspevkoch objavilo len 11-krát. A to napriek tomu, že ako ukazuje graf č. 6 nízke dosiahnuté vzdelanie a nedostatok zručností sú najčastejšou podoblasťou v príspevkoch, ktoré sú spojené s témou zamestnanosti rómskej menšiny. Z toho vyplýva, že zatiaľ čo je vzdelávaniu rómskych detí (najmä na predškolskej úrovni) venovaná značná mediálna pozornosť (viď graf č. 4), umožneniu dospelým Rómom a Rómkam, aby si dokončili vzdelanie je venovaný oveľa nižší mediálny priestor.

Medzi najčastejšie opatrenia zamestnanosti pokryté médiami sa dostali aj kvóty na zamestnávanie Rómov vo verejných zákazkách (7-krát). Toto opatrenie má umožniť, aby zamestnávateľia, ktorí získali verejnú zákazku (napr. na výmenu okien na budove miestnej školy), boli pri vykonávaní tejto zákazky povinní zamestnať určitý počet dlhodob-

¹⁹ Druhošancové vzdelávanie predstavuje programy na ukončenie vzdelania na úrovni základnej alebo strednej školy, ktoré sú určené pre tých dospelých a mládež, ktorí predčasne odišli zo vzdelávacieho systému. Súčasná legislatíva na Slovensku síce umožňuje, aby základné a stredné školy mohli poskytovať programy druhošancového vzdelávania, avšak nie je zavedený mechanizmus, ktorý by pro-aktívne motivoval najmä obyvateľov vylúčených komunit a umožnil im plnohodnotný prístup k týmto programom. Tí totiž v prístupe k súčasne nastavenému druhošancovému vzdelávaniu čelia finančným (nedostatok prostriedkov na dochádzanie či náklady na školské potreby), či psychologickým prekážkam (predošlé nepríjemné skúsenosti so školským prostredím, nedostatok motivácie alebo strach zo zlyhania).

nezamestnaných, prípadne priamo nezamestnaných rómskej etnicity. Cieľom tejto politiky je dosiahnuť, aby zamestnávateľia získali skúsenosti so zamestnávaním Rómov a prekonal tak svoje predsudky. Zároveň to umožní dlhodobo nezamestnaným získať pracovné skúsenosti a zlepšiť svoje zručnosti (v ideálnom prípade to bude viesť k trvalému zamestnaniu).

Umožnenie prechodu účastníkov aktivačných prác do stabilnejších pozícií pre obec²⁰ sa v rámci 250 mediálnych príspevkov objavil len dva razy. Iné odporúčanie na reformu aktivačných prác (napríklad zabezpečenie koordinátorov s cieľom umožňovať pracovníkom aktivačných prác robiť zmysluplnejšiu prácu ako sú čistiace práce) sa vo vybranej vzorke médií neobjavilo. A to napriek vyššie spomenutej nízkej účinnosti aktivačných prác na zamestnateľnosť.

Ostatné expertmi a expertkami odporúčané politiky sa vo vybranej vzorke mediálnych príspevkov nevyskytovali. Konkrétne sa nevyskytovala podpora neštátnych poskytovateľov služieb zamestnanosti (ktoré by mohli prebrať niektoré služby úradov práce ako poskytovať rekvalifikačné školenia) a mechanizmy na odstránenie etnickej diskriminácie na trhu práce.

Ďalšie podoblasti

Zaujímavosťou je, že pri vyhľadávaní článkov pre oblasť zamestnávania a sociálnej politiky sa v súvislosti s týmito témami často zmiňovali politiky bývania ako napríklad svojpomocné stavanie bytov. To sa v 250 mediálnych príspevkoch o zamestnanosti objavilo spolu až 24-krát. Týkalo sa najmä pilotného projektu svojomocného stavania bytov (v spojitosti s vysporiadávaním pozemkov) implementovaného Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity a tiež projektu mimovládnej organizácie ETP Slovensko založeným na mikropôžičkovom a sporiacom princípe. **Je už tak možné čiastočne v médiách sledovať o niečo komplexnejší prístup k sociálnemu začleneniu, a teda nutnosť riešiť nielen podporu vzdelania a získanie zamestnania, ale aj nutnosť zlepšovať podmienky bývania vylúčených skupín.**

Pri vyhľadávaní mediálnych príspevkov v oblasti vzdelávania a zamestnanosti sa objavila aj téma využívania finančných prostriedkov z Európskych štrukturálnych fondov, a to takmer v 4 % všetkých príspevkov za tému zamestnanosti i vzdelávania. Argumentom, ktorý rezonoval v téme eurofondy, bola kritika odborníkov a zástupcov Európskej únie súvisiaca s nedostatkom financií investovaných štátom do oblastí vzdelávania detí z rómskych komunít a zvýšenia zamestnanosti Rómov. Väčšina projektov totiž končí ukončením financovania z európskych fondov.

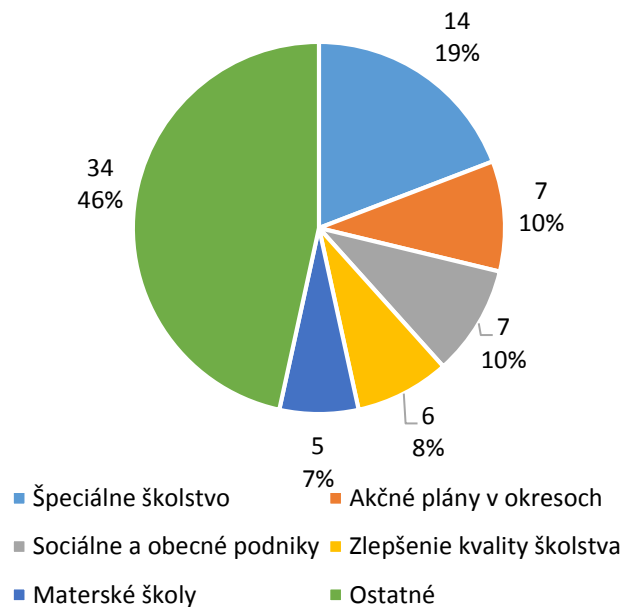
²⁰ Toto opatrenie by umožnilo pracovníkom aktivačných prác (ktorí sú registrovaní ako dlhodobo nezamestnaní), aby postupne prešli do zamestnaneckého pomeru (na skrátenej alebo plný úväzok) pre obec. Riadny zamestnanecký status by im umožnil všetky výhody zamestnancov (pokrytie sociálnych odvodov, trvalý príjem, poistenie v nezamestnanosti a i.) a tiež získavanie pracovných skúseností počas neprerušovanej doby.

Vyjadrenia politických predstaviteľov a verejných činiteľov k témam začlenenia rómskej menšiny

Z celkového počtu 486 všetkých príspevkov zaradených do vzorky sa vyjadrenia politických predstaviteľov a predstaviteľiek k téme začlenenia rómskej populácie (vo vzdelávaní, zamestnanosti a sociálnej politiky) nachádzali v 109. Mnohé vyjadrenia boli všeobecné ak napríklad ako „potreba zvýšiť zamestnanosť Rómov“ bez uvedenia špecifického návrhu. **Konkrétnejšie návrhy opatrení vo vyjadreniach politikov oblasti inklúzie rómskej populácie sa nachádzali celkom v 80 príspevkoch.**

Ako ukazuje graf č. 8, väčšina vyjadrení o návrhoch politikov spadá do kategórie „Ostatné“. Ide o rôzne opatrenia vyskytujúce sa v nízkom počte. V oblasti vzdelávania ide napríklad o desegregáciu v bežnom školstve, podporu modulových škôl, skvalitnenie vzdelávania učiteľov na základných školách, či podporu duálneho vzdelávania. V oblasti zamestnanosti sa do kategórie „Ostatné“ dostali sociálne aspekty vo verejnom obstarávaní, či zníženie ceny práce. Táto diverzita v návrhoch opatrení naznačuje, že politickému diskurzu o začleňovaní Rómov nedominovalo niekoľko silných opatrení, ktoré by sa tak v médiách opakovali.

Graf č. 8: Návrhy opatrení v mediálnych vyjadreniach politických predstaviteľov/liiek

Druhou najpočetnejšou skupinou vyjadrení boli vyjadrenia spojené so špeciálnym školstvom, a to najmä v súvislosti s kauzou neoprávneného zaradovania rómskych detí do súkromnej špeciálnej školy v obci Rokycany. Väčšinu z týchto vyjadrení patrila bývalému (v čase publikovania článkov na túto tému vtedajšiemu) splnomocnencovi pre

rómske menšiny Petrovi Pollákovi, ktorý poukazoval predovšetkým na problém finančnej motivácie špeciálnych základných škôl, nesprávny diagnostický proces a chýbajúce predškolské vzdelanie, ktoré vedú k nadmernému a neoprávnenému zaraďovaniu predovšetkým rómskych detí do špeciálneho školstva.

V oblasti zamestnanosti bola najčastejšie spomínaná téma akčných plánov v okresoch s dôrazom na zamestnávanie dlhodobo nezamestnaných Rómov. Akčné plány v okresoch bol jedným z hlavných bodov volebného programu politickej strany SMER-Sociálna demokracia a spomínali sa aj v kontexte zvyšovania zamestnanosti rómskej populácie v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou.

Ako pozitívne môže byť hodnotené zmieňovanie podpory sociálnych a obecných podnikov. Tento nástroj je považovaný za vhodný prostriedok na zamestnávanie dlhodobo nezamestnaných, ktorí majú nízke šance uspieť na otvorenom trhu práce kvôli nedostatočnej kvalifikácii či iným znevýhodneniam (vrátane etnickej diskriminácie zo strany zamestnávateľov, či nízkemu dosiahnutému vzdelaniu).

Napriek mnohým konštruktívnym návrhom opatrení je možné identifikovať aj niekoľko stereotypných vyjadrení politikov. Jedným z nich je výrok Petra Pellegriniho, ktorý poukazoval na to, že hlavným problémom vysokej nezamestnanosti rómskej populácie na Slovensku je neochota pracovať, neberúc pri tom do úvahy faktory ako je segregácia vo vzdelávaní, s tým súvisiace všeobecne nízke dosiahnuté vzdelanie rómskej populácie, etnická diskriminácia na trhu práce a i.:

„Máme tu určitý typ ľudí, ktorí si jednoducho za svoj životný štýl zobrali, že už nechcú pracovať a možno ani nikdy nebudú. Chcú zotrvať v sociálnej sieti.“
(Peter Pellegrini, SME, 28. január 2016)

Niektorí politici hovorili o tzv. rómskom či dokonca cigánskom probléme, napríklad:

„My sme sa pri otázke rómskeho alebo teda cigánskeho problému veľmi vážne týmto zaoberali Ja viem, ako sa s týmto etnikom, ako sa s nimi pracuje a žije. A ja hovorím, že áno, sú tu tikajúce hodiny, ktoré treba riešiť.“
(Andrej Danko, SNS, Nový čas, 3. marec 2016)

V súvislosti so znižovaním počtu detí v špeciálnom školstve bolo vyjadrenie predsedu parlamentnej strany Sme Rodina Borisa Kollára otvorene nenávistné voči rómskym deťom:

"Ak toto nejaký idiot schváli, tak mu želim, aby jeho deti s tými zaostalými a veľakrát dementnými cigánskymi deťmi chodili do triedy."
(Boris Kollár, Nový čas, 17. máj 2016)

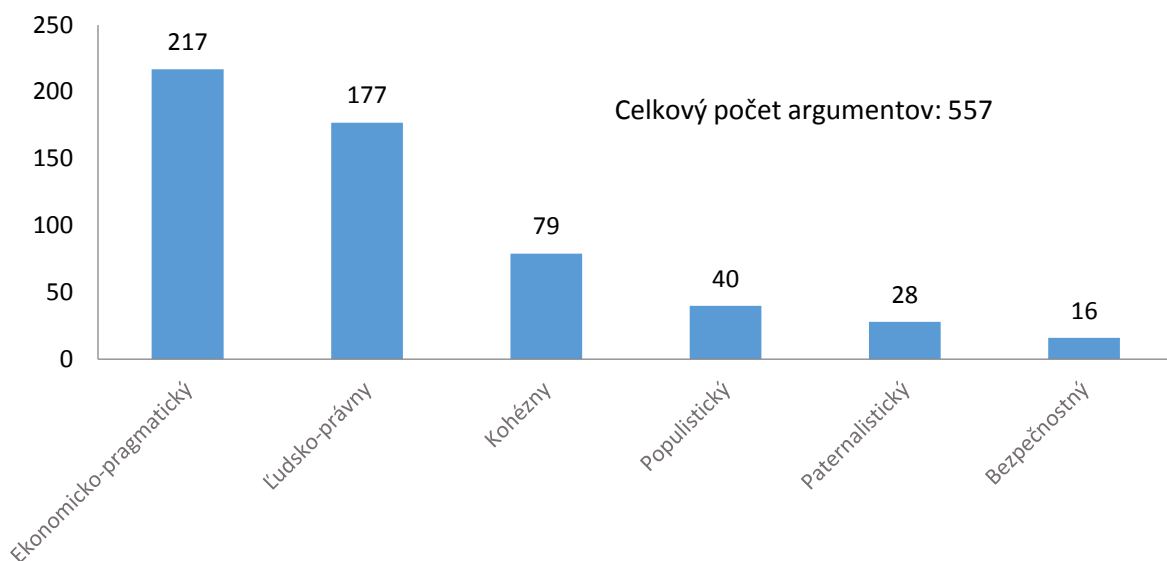
V pozitívnych vyjadreniach a konštruktívnom vysvetlení problémov sa vyjadroval najmä slovenský prezident Kiska:

„Ukazuje sa tiež, že horší alebo zlý sociálny pôvod dieťaťa je dnes akoby predpokladom pre zlé výsledky na základnej škole.“
(prezident SR Andrej Kiska, SME, 8. apríl 2016)

Argumenty použité v mediálnych príspevkoch o sociálnom vylúčení Rómov

Všetky sledované mediálne príspevky boli sledované aj z hľadiska toho, aké argumenty boli používané pri prezentovaní jednotlivých opatrení v oblasti vzdelávania a zamestnanosti a sociálnej politiky. To znamená ako sa argumentovalo za prijatie jednotlivého opatrenia, či sa odvolávalo na ľudské práva alebo ekonomické ukazovatele. **Spolu bolo identifikovaných 557 argumentov²¹ vo všetkých mediálnych príspevkoch (za tému vzdelávania a zamestnanosti a sociálnej politiky spolu).**

Graf. č. 9: Typy argumentov vyskytujúce sa pri politikách začleňovania Rómov a Rómkov vo vzdelávaní a na trhu práce

Ako ukazuje graf č. 9 najčastejšie sa vyskytujúci argument bol ekonomicko-pragmatický. Ten sa vyskytoval v 217 mediálnych príspevkoch a týkal sa najmä skutočnosti, na základe ktorej vylúčenie Rómov vo vzdelávaní, ich nadmerné zaraďovanie do špeciálnych škôl spôsobuje dlhodobú nezamestnanosť:

„Deti zo špeciálnej školy po jej skončení pritom nemajú prakticky žiadnu šancu na ďalšie uplatnenie. Ale kto dostane šancu na dobré vzdelanie, vie sa uplatniť.“
(Denník N, 11. február 2016)

Ekonomicko-pragmatický argument sa využíval aj pri sociálnych a obecných podnikoch, ktoré pomáhajú získať zručnosti potrebné na integráciu na trhu práce.

„Ľudia, ktorí dlhšie nepracujú, totiž väčšinou stratili pracovné návyky a treba ich dlhšie zaúčať.“

²¹ Ku každému mediálnemu príspevku mohlo byť priradených aj viac argumentov, napr. ekonomicko-pragmatický aj ľudsko-právny argument. Jednému mediálnemu príspevku však nemohli byť priradené napríklad dva ekonomicko-pragmatické argumenty.

(SME, 2. december 2015)

Potreba začleňovať Rómov na trh práce sa zdôvodňovala aj pri celkovom dopade na ekonomiku v kontexte starnutia obyvateľstva:

„Výzva je starnutie populácie a zároveň množstvo mladých ľudí v rómskych osadách, ktorí dosiahnu plnoletosť a mali by ísť pracovať.“

(TV Markíza, 3. Marec 2016)

Druhým najčastejšie sa vyskytujúcim sa argumentom pri vzdelávacích a zamestnaneckých opatreniach zameraných na Rómov bol argument ľudsko-právny, a to v celkovom počte 177 mediálnych príspevkov. Ten sa týkal najmä práva na vzdelanie, a to v kontexte segregácie žiakov v bežných školách, ale aj práva na ochranu ľudskej dôstojnosti:

„Poradňa pre občianske a ľudské práva zažalovala aj ministerstvo školstva, ktoré podľa nich neprešlo segregácii a tým nezabezpečilo rovný prístup k vzdelaniu pre každé dieťa.“

(Rádio Slovensko, 10. november 2015)

„Riešenie rómskeho problému v programovom vyhlásení vlády nie je ani spomenuté, čo je chyba. Tisíce ľudí žijú v nedôstojných podmienkach.“

(Nový čas, 14. apríl)

V 79 mediálnych príspevkoch sa objavil aj argument podporujúci spolužitie medzi rómskou a väčšinovou spoločnosťou. Používal sa najmä pri obhajobe vzdelávacích opatrení zameraných na desegregáciu rómskych detí, kedy sa argumentovalo, že oddelené vzdelávanie bude viesť k problémom v spolužití medzi oboma skupinami populácie:

„Segregácia rómskych a nerómskych detí vo vzdelávaní spôsobí, že ich spolužitie bude problémové.“

(Aktuality.sk, 10. november 2015)

Dohromady štyridsaťkrát sa tiež objavil argument populistický, ktorý podporoval stereotypné nazeranie na rómsku menšinu. Tento argument sa týkal najmä diskusií o nastavení sociálneho systému a tým aj nastaveniu motivácií ľudí v hmotnej núdzi pracovať. Takéto argumenty sa používali najmä vo vyjadreniach politikov ako napríklad v prípade primátora Dobšinej Jána Slováka:

„Nastavil sa sociálny systém, ktorý je podľa mňa strašne zlý a nefunkčný a títo ľudia začali vlastne kalkulovať s týmto systémom, to znamená, že keď mám toľko a toľko detí, tak mám taký a taký príjem a také kadejaké vymoženosti.“

(TV Markíza, 14. Apríl 2016)

Dvadsaťosem krát sa vyskytol aj paternalistický argument, vyjadrený z nadradenej pozície voči Rómom. Typickým príkladom je zaujatie postoja voči Rómom výhradne ako prijímateľom pomoci a nie tých osôb, ktorí by mali participovať na spoločnom hľadaní riešení problému sociálneho vylúčenia.

„Majorita vyrieši nezamestnanosť Rómov neštandardnými opatreniami.“
(*TV Markíza, 13. Február 2016*)

Bezpečnostný argument sa nachádzal v šesnástich článkoch. Týkal sa napríklad potreby znovu-zavedenia občianskych hliadok, aby sa zamedzilo kriminalite v rómskych osadách a pod.:

„Projekt rómskych občianskych hliadok prináša zníženie kriminality, možnosť zamestnania a zlepšenie spolunažívania.“
(*SME, 8. november 2016*)

Zhrnutie

Analýza slovenských médií ukázala, že zobrazovanie rómskej menšiny naďalej podáva skreslené informácie a podporuje etnické stereotypy o tejto menšine. Jej výsledky ukazujú, že médiá nadmerne informujú o Rómoch a Rómkach žijúcich v osadách, napriek tomu, že väčšina rómskej populácie na Slovensku žije rozptýlene medzi majoritným obyvateľstvom. Táto skutočnosť môže byť spojená s tým, že v kontexte informovania a mediálnej (resp. politickej) diskusie o politikách vzdelávania a zamestnanosti sa pozornosť sústreďuje na najvylúčenější komunity. U tých totiž môže byť z hľadiska potreby intervencií zameraných na odstraňovanie chudoby zvýšená pozornosť namiesto. Napriek tomu však dochádza k posilňovaniu obrazu rómskej menšiny, ktorá je spájaná takmer výhradne so životom v osadách.

Napriek relatívne nízkemu podielu pejoratívnych označení rómskej menšiny v slovenských médiách pretrvávajú negatívne slovné označovania, kedy sú Rómovia vykresľovaní ako tí, ktorí spôsobujú problémy (najmä používaním slovného spojenia „rómska problematika“). Takémuto označovaniu sa nevyhýbajú ani politickí predstavitelia. Niektorí z nich dokonca používajú otvorene nenávistné vyjadrenia. Tí okrem toho navrhovali populistické riešenia trestajúceho charakteru (odpracovanie si sociálnych dávok a pod.), ktoré nemajú pozitívny dopad na zlepšenie stavu vzdelávania a výšky zamestnanosti vo vylúčených komunitách.

Do mediálneho diskurzu sa dostalo viacero expertných opatrení za oblasť vzdelávania i zamestnanosti a sociálnej politiky. Avšak mnohé politiky, ktoré majú potenciál mať vysokú účinnosť, však mediálny priestor nedostali. Výsledky ukazujú, že v oblasti vydelávania sa mediálna pozornosť sústreďuje predovšetkým na oblasť špeciálneho školstva a predškolského vzdelávania. Relatívne vysoký výskyt článkov o špeciálnom školstve však nie je odrazom intenzívnej verejnej či politickej diskusie o znižovaní počtu rómskych detí v špeciálnom školstve, ale skôr mediálne pokrytie kauzy neoprávneného zaraďovania rómskych detí v obci Rokycany. Dôraz na predškolské vzdelávanie (a teda na posilňovanie zručností od skorého veku) je možné vyhodnotiť ako pozitívny, avšak už menšia pozornosť sa venuje nutnosti skvalitniť fungovanie základných škôl. Ide predovšetkým o posilnenie individualizácie výučby a skvalitnenie samotnej atmosféry v škole, ktorá podporuje motiváciu sa vzdelávať.

V oblasti zamestnanosti sa medzi najčastejšie politiky ocitla podpora sociálneho podnikania. Vysoká mediálna zmienka tohto inovatívneho nástroja na zamestnávanie ťažko zamestnateľných spoločenských skupín je odrazom politického diskurzu na Slovensku, ale zároveň i odrazom celoeurópskeho trendu. Ostatným návrhom politik, ktorým odborná obec pripisuje vysokú účinnosť sa venuje zásadne menej mediálnej pozornosti. Medzi tieto politiky patrí podpora druhošancového vzdelávania, služby zamestnanosti, reforma aktívnych politik trhu práce (najmä aktivačných prác pre obec, ktoré zahŕňajú veľké množstvo rómskych dlhodobo nezamestnaných) s dôrazom na posilnenie prvku vzdelávania a získavania zručností užitočných na otvorenom trhu práce a iných.

Je možné identifikovať dva hlavné problémy súčasného zobrazovania politik. Prvým je, že pri politikách začleňovania nie je v médiách dostatočne daný dôraz na to, že sú komplementárne. Politiky začleňovania majú totiž najväčší dopad, keď sú implementované súčasne a na seba

nadväzujú. Druhým je paternalistické rámcovanie jednotlivých politík začleňovania, kedy Rómovia sú zobrazovaní výhradne ako „recipienti pomoci“, ktorým majorita z nadradenej pozície určuje, ktoré politiky sú pre nich najlepšie. Namiesto toho, aby členovia a členky rómskej menšiny boli chápaní ako partneri pri riešení sociálneho vylúčenia a odstraňovania chudoby. To môže súvisieť s hore popísaným sústredením sa na Rómov z osád, kedy sú Rómovia zobrazovaní ako najmenej schopní sa do verejnej diskusie o začleňovaní zapojiť.